

Gdańsk 05.10.2024

Dr hab. Maciej Nyka prof. UG
Katedra Prawa Gospodarczego Publicznego i Ochrony Środowiska
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Ikechukwu Ugwu pt.: „Indigenous Peoples in Africa and Transnational Corporations: Human Rights and Environmental Aspects”, przygotowanej pod kierunkiem Profesor dr hab. Barbary Mikołajczyk, jako promotora na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego

I. Podstawa prawna sporządzenia recenzji

Podstawą sporządzenia niniejszej recenzji jest uchwała Rady Naukowej Dyscypliny Nauki prawne z dnia 18 czerwca 2024, o której zostałem poinformowany pismem datowanym na 1 lipiec 2024r. Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska mgr Ikechukwu Ugwu pt.: „Indigenous Peoples in Africa and Transnational Corporations: Human Rights and Environmental Aspects”, przygotowanej pod kierunkiem Profesor dr hab. Barbary Mikołajczyk, liczba stron 408.

II. Kryteria oceny

Zgodnie z art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dnia 20 lipca 2018r.
(tekst jedn. Dz.U. 2023 poz. 742 z późn. zm.)

Art. 187. 1. Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

2. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

3. Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej.

4. Do rozprawy doktorskiej dołącza się streszczenie w języku angielskim, a do rozprawy doktorskiej przygotowanej w języku obcym również streszczenie w języku polskim. W przypadku gdy rozprawa doktorska nie jest pracą pisemną, dołącza się opis w językach polskim i angielskim

Mając na uwadze powyższe, przy ocenie rozprawy doktorskiej Pana Ikechukwu Ugwu jako podstawę oceny przyjęto następujące kryteria: a) wybór i znaczenie podjętej tematyki; b) poprawność formułowania celów badawczych; c) zastosowane metody badawcze; d) wykorzystane źródła prawa; e) strukturę i treść merytoryczną dysertacji; f) stronę formalną rozprawy. Podstawowym zaś zadaniem recenzenta w przypadku rozpraw doktorskich broniących w dyscyplinie prawo, jest odpowiedź a pytanie zawarte w art. 187 ust 2 w.w ustawy, a więc pytanie, czy rozprawa zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

III. Wybór i znaczenie podjętej tematyki

Tematyka badawcza podjęta przez Pana Ikechukwu Ugwu a więc problematyka wpływu funkcjonowania międzynarodowych korporacji zarówno na funkcjonowanie ludów tubylczych, jak i ochronę środowiska jest zagadnieniem niezwykle istotnym i obecnym zarówno w nauce prawa, orzecznictwie jak i publicystyce. Podstawowym problemem w kontekście funkcjonowania takich

przedsiębiorstw jest fakt, że z racji ich rozmiarów, struktury organizacyjnej jak i twardej orientacji na bezwzględne osiągnięcie zysku finansowego często negatywnie oddziałują one na środowisko i naruszają tym samym (jak i innymi działaniami) poczucie sprawiedliwości ekologicznej, a nierzadko także normy prawne. Korporacje międzynarodowe uzyskały w ostatnich dekadach tak dużą pozycję międzynarodową, że w niektórych regionach świata są w stanie nie tylko sprawnie unikać ponoszenia odpowiedzialności za naruszenia norm prawnych, ale wręcz bezpośrednio wpływać na kształt tych norm. Tym samym wzrasta rola prawa międzynarodowego, które niekiedy staje się ostatnim obszarem ochrony wartości, czy praw podmiotowych jednostki - chciało by się powiedzieć w krajach rozwijających się, lecz wydaje się, że podobne zachowania można dostrzegać także w uznawanych za wysokorozwinięte państwach Europy.

Problem funkcjonowania korporacji międzynarodowych oraz ich oddziaływań jest z pewnością problemem trudnym do badania. Wynika to z faktu, że przedsiębiorstwa te posiadają środki i zasoby aby pozorować zachowania prospołeczne, czy prośrodowiskowe, jednocześnie prowadząc rabunkową środowiskowo i destruktywną kulturowo i społecznie działalność gospodarczą (green washing). Jakkolwiek, co zostało zauważone powyżej, zjawisko takie może być identyfikowane na całym świecie, to jednak szczególnie wyraźne negatywne wpływy funkcjonowania takich przedsiębiorstw (najczęściej działających w branżach surowcowych) widać w krajach Południa, a więc tam, gdzie z jednej strony występują często w dużych ilościach cenne surowce naturalne, ale także tam, gdzie znajdują się szczególnie cenne środowiskowo obszary, a wreszcie, tam, gdzie struktury społeczno-polityczne nie są jeszcze rozwinięte tak bardzo, aby móc dać realny odpór negatywnym zjawiskom przez takie przedsiębiorstwa wywoływanym. Wszystko to może słusznie przywoływać skojarzenia z brutalnymi okresami kolonialnego wyzysku tych społeczeństw, jedynie ze zmianą podmiotów, które taką politykę prowadzą, lub nawet bez takiej zmiany, gdyż korporacje międzynarodowe często promowane są przez silne politycznie, gospodarczo a niekiedy i militarnie państwa, udzielające im politycznego a niekiedy i militarne wsparcia w ekspansji. W rozprawie Doktorant prezentując historie korporacji międzynarodowcy słusznie wskazuje na podobieństwa jakie zachodzą pomiędzy niektórymi aktualnie działającymi

korporacjami, a niesławnymi Kampaniami Wschodnioindyjskimi, które dzięki wsparciu krajowych protektorów funkcjonowały w swoim czasie de facto ponad prawem eksploatując ludy tubylcze (s. 57). Praca, która dokonuje merytorycznej oceny tego stanu rzeczy, z perspektywy prawa międzynarodowego oraz krajów afrykańskich jest niewątpliwie bardzo istotnym głosem w tej sprawie.

Tematyka prezentowana w rozprawie nie jest tematyką całkowicie nową. Relacje prawne związane z funkcjonowaniem ludów tubylczych i ich związku z problematyką ochrony środowiska były już przedmiotem analiz w Polsce. Prym wiodą tu ośrodek lubelski i właśnie śląski. Wartość dodaną analizowanej rozprawy stanowi uzupełnienie analizy o korporacje międzynarodowe. Praca rozbudowana, w istocie zbiera materiał trzech niezwykle interesujących obszarów badawczych – norm prawnych związanych z funkcjonowaniem i ochroną ludów tubylczych, pozycji prawnej korporacji międzynarodowych i międzynarodowego prawa ochrony środowiska. Wszystko ciekawie i logicznie połączone w logiczną i spójną całość.

IV. Poprawność formułowania celów badawczych

Główną hipotezę badawczą stanowi krytyczna ocena efektywności norm prawa międzynarodowego w odniesieniu do ochrony praw ludów tubylczych w Afryce. Autor nie poprzestaje jednak na tym stwierdzeniu (które zresztą zapewne można by było postawić nie mając takiej wiedzy w temacie jaką ma Autor). Autor stawia bowiem postulaty de lege ferenda, w odniesieniu do międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka (w szczególności regionalnego Afrykańskiego podsystemu ochrony praw człowieka), prawa ochrony środowiska i prawa inwestycyjnego, dla osiągnięcia lepszej ochrony praw ludów tubylczych. Powyższa teza główna uzupełniana jest przez postawienie tez pobocznych. Sprowadzają się one w istocie do wymienienia najistotniejszych słabości aktualnego systemu ochrony praw ludów tubylczych. I tak Autor wskazuje kolejno na nieadekwatność definicji ludów tubylczych w odniesieniu do sytuacji jaką zastajemy w Afryce, brak zainteresowania niektórych państw Afryki i korporacji międzynarodowych ochroną

praw ludów tubylczych, faktu, że zobowiązania w zakresie ochrony praw ludów tubylczych częściowo wynikają z niewiążących aktów prawa międzynarodowego, niechęci społeczności międzynarodowej do przyjmowania wiążących instrumentów w interesującym nas obszarze. Tezy realizowane są poprzez postawienie istotnych pytań badawczych oraz następnie udzielenie na nie dogłębnej odpowiedzi. Takie ujęcie metodologiczne, powoduje, że praca jest bardzo zdyscyplinowana jeśli chodzi o zakres analizy, czytelnik nie ma wrażenia, że jakiejś jej fragmenty są mniej istotne, czy że można by o nie było rozprawę skrócić. Biorąc pod wagę powyższe uznać trzeba, że tezy sformułowane przez Autora w rozprawie są poprawne, zaprezentowane we właściwy sposób, dobrze udowodnione oraz atrakcyjnie zaprezentowane. Praca (i Autor oczywiście) charakteryzuje się bardzo dobrą organizacją pracy, logiką przygotowywania i prowadzenia wywodu oraz świetną samodyscypliną badawczą.

V. Zastosowane metody badawcze

W pracy Autor stosuje wielość metod badawczych, co jest standardem we współcześnie realizowanych badaniach naukowych w dyscyplinie nauki prawne. Szczególnie zaś badanie prawa w interakcji z naukami przyrodniczymi, społecznymi, a takie są przecież uwarunkowania badań prowadzonych na pograniczu prawa ochrony środowiska, praw człowieka i prawa korporacji międzynarodowych z natury rzeczy uwzględnia metodologię nauk prawnych (logikę, analizę, argumentację i hermeneutykę) i modele dyskursów prawnych. W pracy dominuje metoda formalnodogmatyczna ale równoprawną metodą jest także metoda ekonomicznej analizy prawa (EAP). Występuje ona tam gdzie dochodzi do godzenia określonych wartości, czego efektem jest zwiększenie funkcji użyteczności społecznej¹, lub co ma miejsce w analizowanej rozprawie częścię, gdy efekt stosowania norm, lub braku ich stosowania tej użyteczności społecznej normy pozbawia. W pracy Autor wykorzystuje także metodę historycznoprawną – szczególnie w tych obszarach w których analizie poddawane są procesy kolonializmu i dekolonializmu, których przebieg w Afryce

---

¹ por. A. Bator, Instrumentalizacja jako założenie ekonomicznej analizy prawa, [w:] Analiza ekonomiczna w zastosowaniach prawniczych, J. Stelmach, M. Saniewicka (red.), Warszawa 2007, s. 31

skutkował nieadekwatnością międzynarodowoprawnych rozwiązań nakierowanych na ochronę ludności tubylczej. Można w niej także zidentyfikować metodę komparatystyczną. Autor posługuje się nią porównując realizację ochrony praw ludności tubylczej w różnych jurysdykcjach państw Afryki.

VI. Wykorzystane źródła

W doktoracie Autor posłużył się obszernym wyborem źródeł bibliograficznych. Składają się na niego monografie oraz artykuły naukowe, bogato wykorzystywane jest także orzecznictwo sądów, w tym sądów afrykańskich. Autor, poprzez znajomość języka, jest w stanie uzyskać wartość dodaną, ukazując praktyczne aspekty funkcjonowania sądownictwa w państwach Afryki, ukazując jego mocniejsze i słabsze strony w odniesieniu do realizacji ochrony ludów tubylczych. W rozprawie szeroko wykorzystywane są także źródła prawa miękkiego jak raporty, wnioski, komunikaty. Źródła bibliograficzne obejmują większość istotnych pozycji traktujących o tematyce praw ludów tubylczych w kontekście funkcjonowania korporacji międzynarodowych oraz ochrony środowiska w odniesieniu do takich ludów. Przeważają źródła angielskojęzyczne, co wynika z jednej strony ze stosunkowo incydentalnego poruszania omawianej tematyki w literaturze polskiej a z drugiej strony, z prawdopodobnej trudności w analizie takich źródeł, przez osobę nie władającą zbyt dobrze naszym językiem.

Praca cechuje się dużą liczbą przypisów. Nie są one nadmiernie rozbudowane treściwo, przez co nie przejmują informacyjnych funkcji tekstu głównego. Autor wielokrotnie odnosi się do wybranych źródeł, co wskazuje na prawidłową i wnikliwą ich analizę. Warto także wskazać, że pomimo obszernego katalogu źródeł bibliograficznych zastosowanych w doktoracie Autor dokonywać musiała ich pewnej selekcji. Nie są to bowiem źródła przypadkowe, pozyskane w wyniku wykorzystania prostych narzędzi wyszukiwarek internetowych, ale faktycznie reprezentatywne teksty obrazujące stan wybranych obszarów nauki.

VII. Struktura i treść merytoryczna dysertacji

Struktura pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Jest logiczna i poprawna. Praca składa się z trzech części. Części dzielą się na rozdziały, których w sumie jest siedem, a rozdziały dzielą się na odpowiednio niższe jednostki redakcyjne. Struktura pracy jest rozbudowana, rozdziały są obszernie i zawierają dużą ilość niższych jednostek redakcyjnych (podrozdziałów i niższych). Powoduje to, że w trakcie pisania pracy Autorowi łatwo przychodziło utrzymać dyscyplinę słowa i logikę wywodu.

Pracę rozpoczyna wstęp, a kończy zakończenie. We wstępie Autor w sposób obszerny przeprowadza analizę zagadnień metodologicznych. Wśród tych zagadnień Autor właściwie uzasadnia wybór tematu, określa cele pracy, omawia zagadnienia badawcze, ujęcia i wykorzystany materiał. W tym zakresie wstęp spełnia doskonale swoją rolę, wprowadzając czytelnika w analizowaną problematykę a także wskazując problem badawczy oraz ujęcia i metody wykorzystywane przy jego analizie.

Pierwsza część pracy koncentruje się na analizie interesariuszy praw i interesów ludów pierwotnych. Autor wskazuje, że kategoria ta jest szersza niż same ludy tubylcze i obejmuje poza nimi także państwa oraz korporacje międzynarodowe. Autor wskazuje w tej części na konflikty interesów pomiędzy tymi grupami interesariuszy, czego skutkiem jest z jednej strony stanowisko niektórych państw, odmawiających istnienia na ich terytorium ludów tubylczych a z drugiej strony przedsiębiorstw międzynarodowych, które na bazie tego braku uznania prowadzą ręką w rękę z nierzadko skorumpowanymi urzędnikami, rabunkową gospodarkę surowcową. Wyodrębnione w ramach tej części rozdziały analizują odpowiednio a) różne definicje ludów tubylczych, wraz z historycznym i społecznym kontekstem ich wyodrębniania i praktycznymi konsekwencjami niedostatków definicyjnych, jak chociażby ograniczenia w realizacji prawa do samostanowienia, b) różnymi definicjami korporacji międzynarodowych wraz z pogłębioną refleksją nad ich niejednoznacznym statusem na gruncie prawa międzynarodowego.

W części drugiej rozprawy Autor stara się przedstawić prawa ludów tubylczych wraz z odpowiadającymi tym prawom obowiązkom po stronie państw jak i międzynarodowych korporacji.

W rozdziale trzecim Autor prezentuje poszczególne prawa tworzące katalog praw ludów tubylczych, wskazując równocześnie na liczne ich naruszenia w praktyce funkcjonowania przedsiębiorstw transnarodowych działających w Afryce. Autor dokonuje także pewnego ważenia tych praw, wskazując które z nich mają szczególnie doniosłe znaczenie dla ludów tubylczych i które z nich są przedmiotem najbardziej istotnych naruszeń. W rozdziale czwartym, głównym przedmiotem analizy są źródła obowiązków państw wobec ludów tubylczych. Autor dokonuje szerokiej analizy uwzględniającej nie tylko normy międzynarodowych aktów prawnych nakierowanych na ochronę praw człowieka, ale także prawa ochrony środowiska, klimatu, czy międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Analiza obejmuje zarówno akty prawa o charakterze „hard law” jak i normy o charakterze „soft law”. Autor nie pomija także realizowanych aktualnie inicjatyw prawotwórczych odnoszących się do rozwoju katalogu praw ludów tubylczych. Rozdział piąty odpowiednio poddaje analizie obowiązki w zakresie ochrony praw ludów tubylczych, jakie można przypisać korporacjom międzynarodowym. Autor słusznie zauważa, że jakkolwiek tradycyjnymi adresatami norm prawa międzynarodowego pozostają państwa, to jednak dyskusja nad podmiotowością prawnomiędzynarodową korporacji międzynarodowych toczy się w doktrynie, a niektóre sądy uznają prawo międzynarodowe za bezpośrednie źródło obowiązków dla korporacji międzynarodowych np. w obszarze ochrony środowiska. Jako instrumenty pozwalające powiązać odpowiedzialność korporacji międzynarodowych Autor wskazuje międzynarodowe umowy inwestycyjne (BIT’s) i tworzący się „Legally Binding Instrument”.

Ostatnia część trzecia rozprawy analizuje specyfikę Afrykańskiego podejścia do prawa międzynarodowego (nazywanego przez Autora African Approach to International Law). Autor nazywa w ten sposób „perspektywy, zasady i praktyki, które państwa Afryki i doktryna wnosi do doktryny prawa międzynarodowego (s. 287). Chodzi tu przede wszystkim o specyfikę, jaką dla funkcjonowania prawa międzynarodowego w Afryce wnosi historia i kultura tego kontynentu. W rozdziale szóstym Autor pochyla się nad koncepcją AAIL i bada opinie doktryny odnoszące się do tej koncepcji. Autor pochyla się nad specyfiką instrumentów ochrony praw człowieka w Afryce oraz nad ich skutecznością. Czyni to także z perspektywy analizy specyficznego systemu ochrony praw

człowieka, który często przoduje we wprowadzaniu nowych instrumentów do prawa międzynarodowego. W ostatnim rozdziale – siódmym Autor przedstawia traktaty inwestycyjne oraz regionalne porozumienia w zakresie ochrony środowiska obowiązujące w Afryce, wskazując ich cechy specyficzne, które wraz z orzecznictwem Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów oraz aktami wydawanymi przez Komisję tworzą istotne elementy AAIL. **W tym miejscu nie sposób nie zadać pytania, na które chciałbym aby odpowiedział Doktorant w trakcie obrony – mianowicie interesuje mnie kwestia koncepcji AAIL w kontekście poglądów o uniwersalizmie praw człowieka i uniwersalizmie uzasadnienia praw człowieka (Relation between the concept of AAIL and universalism of human rights and universalism of justification of human rights).**

Praca przedstawia bardzo wysoki poziom merytoryczny. Autor wykazał się znakomitą znajomością zarówno ogólnego prawa międzynarodowego jak i specyficznych instrumentów regionalnych istotnych z punktu widzenia realizacji tematu rozprawy. Autor nie boi się stawiać interesujących tez, prezentuje wysoki poziom krytycznego myślenia i analizy prawa, wskazując na narzędzia, które mogą naprawić identyfikowane przez niego niedoskonałości systemu prawa międzynarodowego.

VIII. Strona formalna rozprawy.

Interesująca rozprawa która została przekazana mi do oceny, analizująca w ciekawy i erudycyjny sposób bardzo istotne zagadnienia prawne zasługuje na dobrą oprawę. W tym zakresie widać starania Autora i widać doskonałe efekty tych starań. Warstwa edycyjna, jej dopracowanie i dbałość o szczegół wskazują na sumienność i pracowitość Doktoranta. Należy to także docenić - *finis coronat opus*, są to kwestie drobne, które często nie zyskują wystarczającej uwagi autorów prac doktorskich, wpływają jednak na odbiór i percepcję pracy, która także w tym obszarze jest znakomita.

IX. Konkluzja

Rozprawę doktorską Pana Ikechukwu Ugwu pt.: „Indigenous Peoples in Africa and Transnational Corporations: Human Rights and Environmental Aspects”, przygotowaną pod kierunkiem Pani Profesor Barbary Mikołajczyk, jako promotora oceniam bardzo wysoko. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i potwierdza ona wiedzę Autora zarówno w obszarze międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka (wraz ze znajomością regionalnych podsystemów), jak i prawa ochrony środowiska a także międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Poziom rozprawy potwierdza umiejętność Pana mgr Ikechukwu Ugwu do prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa w pełni spełnia wymogi rozprawy doktorskiej określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dnia 20 lipca 2018r. (Dz. U. z 2022r. poz 574. Tym samym w mojej opinii może stanowić podstawę do ubiegania się przez Pana mgr Ikechukwu Ugwu o nadanie stopnia naukowego doktora. W pełni uzasadnione będzie tym samym dopuszczenie mgr mgr Ikechukwu Ugwu do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Uniwersytet Gdański
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Gospodarczego
Publicznego i Ochrony Środowiska
Maciej Nyka
dr hab. Maciej Nyka, prof. UG

Jednocześnie w mojej ocenie praca doktorska mgr Ikechukwu Ugwu może spełniać wymogi pracy zasługującej na wyróżnienie określone w zarządzeniu Rektora UŚ w Katowicach z dnia 28 października 2021r. w sprawie określenia warunków uznania rozprawy doktorskiej za wyróżniającą. Wniosek taki uzasadniam świetnym doborem tematu, jego ogromnym praktycznym znaczeniem, rzetelnością i poziomem przeprowadzonych przez Doktoranta badań. Autor prezentuje najwyższy poziom rozważań w wymagającym temacie, przyjmuje interdyscyplinarne podejście do problematyki ochrony praw człowieka i ochrony środowiska, poprzez umiejętne łączenie ich ze sobą oraz z

normami międzynarodowego prawa inwestycyjnego. W przypadku spełnienia warunków określonych w §1 ust. 1 i 2 Zarządzenia 188 uzasadnionym byłoby wyróżnienie tej pracy.

Uniwersytet Gdański
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Gospodarczego
Publicznego i Ochrony Środowiska
dr hab. Maciej Nyka, prof. UG